

En part i ett tvistemål har inte fått ta med sig sin assistanshund till ett sammanträde vid tingsrätten

Beslutet i korthet: En part i ett tvistemål blev av den ansvarige domaren nekad att ha med sig sin assistanshund till ett sammanträde.

JO konstaterar att domstolarna i sin verksamhet ska verka för att alla människor ska kunna uppnå delaktighet i denna. Detta innebär t.ex. att lokalerna i en domstol måste vara fungerande ur ett tillgänglighetsperspektiv. Vidare har var och en rätt till en rättvis rättegång. Domstolen kan därmed i enskilda fall behöva göra särskilda ansträngningar för att möjliggöra för en person med funktionsnedsättning eller andra begränsningar att på ett fullgott sätt kunna medverka vid och tillgodogöra sig en domstolsprocess. Det kan handla om att rätten får göra anpassningar inför eller under ett sammanträde. Om rätten inte vidtar några åtgärder alls kan det för en enskild part ytterst riskera att komma i konflikt med hans eller hennes rätt till en rättvis rättegång. Ansvaret vilar i första hand på den domare som är ansvarig för målet. Denne kan dock behöva underlag som utvisar vad den enskilde har för behov av stöd.

JO uttalar att hon med beaktande av omständigheterna i det aktuella fallet har förståelse för om tingsrätten inte kunde göra en tillräcklig bedömning av partens behov av att ha med sig sin assistanshund till sammanträdet. Domaren borde dock med några följdfrågor ha försökt att reda ut eventuella oklarheter och hitta en praktisk lösning på den uppkomna situationen.

Anmälan

I en anmälan som kom in till JO den 27 maj 2021 klagade AA på Nacka tingsrätt och menade att hon hade blivit diskriminerad på grund av sin funktionsnedsättning. Hon förde fram i huvudsak följande.

Hon skulle till ett sammanträde i tingsrätten. Eftersom hon har en assistanshund som ett hjälpmedel som måste följa med henne överallt ringde hon domstolen om detta. Domaren i målet talade om för henne att han inte tillät hundar i rättssalen, bl.a. för att det kunde finnas allergiker. Hon kände sig dåligt bemött.

Utredning

JO tog in och granskade ett dagboksblad, en tjänsteanteckning, en skrivelse som AA hade skickat till tingsrätten och ett protokoll från ett sammanträde för

mundlig förberedelse i det aktuella målet. Av tjänsteanteckningen framgick bl.a. att rådmannen BB, som var ansvarig domare i målet, hade låtit meddela både AA och hennes ombud att han inte tillät att hundar närvarade vid sammanträdet. Samtalen ägde rum samma dag som sammanträdet. Under dagen hade AA även skickat in information om sin funktionsnedsättning och om det stöd hon behöver vid möten.

Sedan bl.a. kompletterande utredning gjorts uppmanades Nacka tingsrätt att lämna upplysningar om handläggningen och yttra sig över det som hade anförts i anmälan. Av yttrandet skulle särskilt framgå hur handläggningen förhöll sig till att det allmänna ska motverka diskriminering och verka för att alla människor ska uppnå delaktighet enligt 1 kap. 2 § femte stycket regeringsformen, RF, samt kravet på saklighet enligt 1 kap. 9 § RF.

Tingsrätten lämnade genom lagmannen CC i huvudsak följande remissvar:

Sammanträde för muntlig förberedelse hölls den 11 november 2019. AA var vid sammanträdet närvarande genom sitt ombud.

Av en tjänsteanteckning daterad samma dag som sammanträdet framgår att AA begärde att hennes servicehund, hennes handledare samt dennes servicehund skulle få närvara vid sammanträdet. Av tjänsteanteckningen framgår att hon vid samtalet informerades om att hundarna inte tilläts närvara vid sammanträdet. Hennes handledare tilläts närvara som åhörare.

Ansvarig domares uppgifter om handläggningen

Rådmannen BB har beträffande handläggningen av målet uppgett sammanfattningsvis följande.

Han har inget minne av att han fysiskt har träffat AA, vilket vinner stöd av handlingarna i målet [...]. Han har ett minne av att han vid ett eller flera tillfällen har samtalat med en kvinna om en hund. Enligt hans minnesbild rörde det sig om en ledarhund. Samtalet eller samtalen torde ha skett via telefon och bör ha ägt rum någon gång under 2019. Av naturliga skäl har han i stort sett inte någon minnesbild av vad som sades. Av handlingarna i målet framgår att något beslut i frågan aldrig behövde fattas eftersom målet kom att avgöras vid det sammanträde där AA närvarade genom ombud.

Tingsrättens rutiner

Ordningsvaktchefen DD har vid ett tillfälle ställt frågan till mig om en assistanshund får följa med in i domstolens lokaler. Frågan avsåg part i ett mål som handlades vid hyres- och arrendenämnden, dvs. ett annat mål än det som nu är i fråga. På den frågan svarade jag att om ledarhunden behövdes för att personen skulle kunna närvara vid förhandlingen så tillät vi det. En assistanshund får alltså följa med in i tingsrättens lokaler.

När det gäller ordning och ordningsregler vid rättens sammanträden, så är det rättens ordförande som beslutar om det (5 kap. 9 § rättegångsbalken).

Rättsliga utgångspunkter

Enligt 1 kap. 2 § femte stycket regeringsformen ska det allmänna verka för att alla människor ska kunna uppnå delaktighet och jämlikhet i samhället och för att barns rätt tas till vara. Det allmänna ska motverka diskriminering av människor

på grund av kön, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, språklig eller religiös tillhörighet, funktionshinder, sexuell läggning, ålder eller andra omständigheter som gäller den enskilde som person.

Enligt 1 kap. 9 § regeringsformen ska domstolar samt förvaltningsmyndigheter och andra som fullgör offentliga förvaltningsuppgifter i sin verksamhet beakta allas likhet inför lagen samt iakttä saktighet och opartiskhet.

Uttrycket funktionshinder är avsett att knyta an till den definition av begreppet som numera finns i 1 kap. 5 § 4 diskrimineringslagen (2008:567) (prop. 2001/02:72 s. 50). I diskrimineringslagen anges att med funktionsnedsättning avses varaktiga fysiska, psykiska eller begåvningsmässiga begränsningar av en persons funktionsförmåga som till följd av en skada eller en sjukdom fanns vid födelsen, har uppstått därefter eller kan förväntas uppstå.

Genom den i 1 kap. 2 § femte stycket regeringsformen gjorda uppräkningslistan av olika otillåtna diskrimineringsgrunder markeras att målsättningen om delaktighet och jämlikhet naturligtvis är av störst betydelse för människor som tillhör grupper som jämfört med andra grupper har en utsatt position i samhället. Uppräkningslistan är dock inte uttömmande, utan ska ses som exempel på olika åtskillnadsgrunder som omfattar grupper av människor som för närvarande riskerar eller rent faktiskt utsätts för diskriminering eller omotiverad särbehandling i samhället. Det åligger alltså det allmänna att motverka diskriminering även på grund av andra liknande osakliga omständigheter som gäller den enskilde som person, än de som uttryckligen har angetts (prop. 2001/02:72 s. 49).

Bedömning

Om en person lider av en funktionsnedsättning bör en domstol försöka se till att dennes behov tillgodoses för att personen ska kunna tillvarata sin rätt. Domstolen kan därvid behöva vidta särskilda åtgärder exempelvis i samband med en förhandling. Av tjänsteanteckningen den 11 november 2019 kan ingen säker slutsats dras av AA:s behov av stöd för sin funktionsnedsättning. I och med att hennes begäran om att få ta med två hundar in i salen framställdes samma dag som sammanträdet skulle äga rum, var tiden för att begära in läkarintyg eller liknande begränsad. Med hänsyn till att hon då redan hade ställt ett ombud för sig och det endast var fråga om ett sammanträde för muntlig förberedelse, kan hon i situationen inte anses diskriminerad enligt 1 kap. 2 § femte stycket regeringsformen. Enligt tingsrättens uppfattning har det inte heller framkommit att det förekommit någon annan särbehandling eller bristande saktighet vid tingsrättens handläggning.

AA fick tillfälle att kommentera remissvaret.

Rättslig reglering m.m.

Tingsrätten har i sitt remissvar redogjort för viss relevant rättslig reglering. Jag vill lägga till följande.

Den offentliga makten ska utövas med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans frihet och värdighet (1 kap. 2 § första stycket RF). En rättegång ska genomföras rättvist (2 kap. 11 § andra stycket RF och artikel 6.1 i den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna). Med uttrycket att en rättegång ska genomföras ”rättvist” avses sammanfattningsvis de skilda rättssäkerhetsgarantier som traditionellt anses knutna till ett rättvist domstolsförfarande i såväl tvistemål och brottmål som förvaltningsmål. De grundläggande

principerna för en sådan rättegång innefattar bl.a. en rätt för en part att bli hörd inför domstolen och därmed få möjlighet att lägga fram sin sak. De omfattar också enligt praxis en rätt att förhöra vittnen, att ta del av utredningen, att få tillfälle att yttra sig över all utredning i ett mål samt att få tillgång till tolkning och översättning. Även andra moment kan ingå i förfarandet för att det ska framstå som rättvist. (Prop. 2009/10:80 s. 160.)

Enligt 1 § förordningen (2001:526) om de statliga myndigheternas ansvar för genomförande av funktionshinderspolitiken ska myndigheter under regeringen utforma och bedriva sin verksamhet med beaktande av de funktionshinderspolitiska målen och verka för att personer med funktionsnedsättning ges full delaktighet i samhällslivet och jämlikhet i levnadsvillkor. Myndigheterna ska särskilt verka för att deras lokaler, verksamhet och information är tillgängliga för personer med funktionsnedsättning. I detta arbete ska enligt bestämmelsen FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning vara vägledande.

Konventionen trädde i kraft i Sverige 2009. Enligt den innefattar personer med funktionsnedsättning bl.a. personer med varaktiga fysiska, psykiska, intellektuella eller sensoriska funktionsnedsättningar, vilka i samspel med olika hinder kan motverka deras fulla och verkliga deltagande i samhället på lika villkor som andra (artikel 1). Konventionsstaterna ska säkerställa effektiv tillgång till rättssystemet för personer med funktionsnedsättning på samma villkor som för andra, däribland genom att erbjuda dem processuella och åldersrelaterade anpassningar för att underlätta en verksam roll för dem som direkta och indirekta deltagare, inklusive som vittnen, i alla rättsliga förfaranden, innefattande i det undersökande skedet och i andra förberedande skeden (artikel 13).

Av information från Myndigheten för delaktighet (MFD) framgår bl.a. följande om assistanshundar. En assistanshund är en utbildad hund vars syfte är att öka möjligheten för människor med funktionsnedsättning att få en större delaktighet i samhället med hunden som hjälpmedel. I begreppet assistanshund ingår signalhundar, servicehundar, diabeteshundar, epilepsihundar och psykisk hälsahund (för personer med psykisk ohälsa). När assistanshundar arbetar bär de ett tjänstetäcke. Föraren ska ha en tillhörande legitimation. Täcket och legitimationen är garantier för att hunden har genomgått en utbildning som är kvalitetssäkrad. För att kunna köpa och utbilda en assistanshund behöver personen i fråga bl.a. ha ett läkarintyg som visar att han eller hon har en funktionsnedsättning eller en kronisk sjukdom och vilka hinder detta medför. (Se www.mfd.se/vart-uppdrag/assistanshundar/.) Det är i vissa fall möjligt att få ekonomiskt stöd från Försäkringskassan för kostnader förknippade med en assistanshund. Det ges inom ramen för s.k. merkostnadsersättning (se 50 kap. 2 och 9 §§ socialförsäkringsbalken).

Bedömning

Av utredningen framgår följande. AA var svarande i ett tvistemål vid Nacka tingsrätt och kallad till en muntlig förberedelse i målet. Dit var också hennes ombud kallat. Samma dag som sammanträdet skulle hållas ringde AA till tingsrätten och bad att få ta med sig sin assistanshund samt sin ledsagare och dennes assistanshund. Den ansvarige domaren rådmannen BB gav henne beskedet att ledsagaren kunde följa med som åhörare men att de inte fick ta med sig sina hundar. AA skickade också in en handling till tingsrätten, som relativt utförligt beskrev hennes funktionsnedsättning och varför hon hade behov av en assistanshund. Vid den muntliga förberedelsen närvarade inte AA personligen utan företrädde av sitt ombud.

Som framgått ska domstolarna i sin verksamhet verka för att alla människor ska kunna uppnå delaktighet i denna. Detta innebär t.ex. att lokalerna i en domstol måste vara fungerande ur ett tillgänglighetsperspektiv. Vidare har var och en rätt till en rättvis rättegång. Domstolen kan därmed i enskilda fall behöva göra särskilda ansträngningar för att möjliggöra för en person med funktionsnedsättning eller andra begränsningar att på ett fullgott sätt kunna medverka vid och tillgodogöra sig en domstolsprocess. Ansvaret vilar då främst på den domare som är ansvarig för målet.

Vad som gäller vid vissa funktionsnedsättningar och andra begränsningar är särskilt reglerat. Om t.ex. en misstänkt eller en målsägande i ett brottmål har en hörselnedsättning, talsvårigheter eller inte behärskar svenska, ska en tolk anlitas vid sammanträden inför rätten. Även i övriga mål liksom för andra personer som ska höras får domstolen anlita tolk om det behövs. I vissa situationer kan det i stället bli aktuellt att använda tekniska hjälpmedel. Allt detta framgår av 5 kap. 6 § rättegångsbalken. Motsvarande synsätt måste enligt min mening i skälig utsträckning vara tillämpligt på andra fall där en person med funktionsnedsättning och särskilda behov av stöd ska delta under en huvudförhandling eller ett annat sammanträde vid domstol. Det kan handla om att rätten får göra anpassningar inför eller under sammanträdet eller på annat sätt möjliggöra för personen att då kunna delta.

För att kunna bedöma ett eventuellt behov av stöd och i förekommande fall på lämpligt sätt tillmötesgå detta kan domstolen behöva information och underlag från den person som det gäller. Den allmänna kunskapen om assistanshundar och hur sådana kan fungera som hjälpmedel för den enskilde är nog fortfarande begränsad. Det saknas vidare enhetliga kriterier bl.a. för när en hund ska få betraktas som just en assistanshund. Dessa omständigheter kan medföra att frågan om huruvida en person har ett behov av att ta med sig en sådan hund till ett sammanträde inte är helt enkel att avgöra. Här får den ansvariga domaren enligt min mening vara lyhörd och göra en omsorgsfull prövning i varje enskilt fall.

Om det framkommer att en person som ska medverka vid ett sammanträde har en funktionsnedsättning och ett behov av att ha med sig en assistanshund för att kunna närvara, har domstolen alltså enligt min mening en skyldighet att i vart fall försöka att möjliggöra detta. Vidtar rätten inte några åtgärder alls kan det för en enskild part ytterst riskera att komma i konflikt med hans eller hennes rätt till en rättvis rättegång. En annan sak är som jag nyss varit inne på att den ansvariga domaren kan behöva underlag som utvisar att den enskilde har ett behov av ett visst stöd eller hjälpmedel. Det kan även finnas andra aspekter som den ansvariga domaren måste ta hänsyn till, exempelvis att en motpart eller annan medverkande i rättegången p.g.a. allergi eller av andra skäl motsätter sig att en hund närvarar under sammanträdet. Det senare kan medföra att rätten behöver överväga hur situationen ska hanteras rent praktiskt och vidta åtgärder för det. Ett alternativ kan i ett sådant fall vara medverkan av någon av parterna med hjälp av videolänk.

I det aktuella fallet hörde AA av sig till tingsrätten samma dag som sammanträdet skulle äga rum. Jag har förståelse för om tingsrätten med så kort varsel och, i vart fall inledningsvis, i avsaknad av närmare underlag inte kunde göra en tillräcklig bedömning av hennes behov av assistanshund. Enligt min mening borde emellertid rådmannen BB inte ha avfärdat hennes begäran med att hänvisa till att hundar inte är tillåtna i rättssalen. Jag anser att han i stället med några följdfrågor skulle ha försökt att reda ut eventuella oklarheter och hitta en praktisk lösning på den uppkomna situationen. Om frågan inte kunde klarläggas i tid före sammanträdet hade BB kunnat överväga att ställa in det, för att sedan göra ett mer välgrundat ställningstagande inför nästa sammanträdestillfälle. I det sammanhanget vill jag också understryka att en part som har kallats för att närvara vid ett sammanträde i domstol personligen eller genom ombud naturligtvis har rätt att närvara personligen även om han eller hon också har ett ombud.

Jag kan avslutningsvis konstatera att jag inte har underlag för att bedöma om AA har blivit illa bemött under ett telefonsamtal med BB. Jag vill dock framhålla att det naturligtvis alltid är viktigt att domare uppträder korrekt och sakligt i sina kontakter med enskilda.

Ärendet avslutas med den kritik som ligger i det sagda.